

И. Г. ПІДОПЛИЧКО

*«Позднепалеолитические
жилища из костей мамонта
на Украине»*

Важливою проблемою радянського палеолітознавства є висвітлення такої сторінки побуту палеолітичної людини, як житлобудівництво. Цій темі присвячено праці радянських вчених, як: П. Й. Борисковський, О. М. Рогачов, І. Г. Шовкопляс та ін.; звертаються до неї і зарубіжні дослідники.

Результати дослідження пізньопалеолітичних житлових споруд узагальнено в монографії визначного українського вченого І. Г. Підоплічка «Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине» (К., 1969). Багаторічне вирішення проблем палеонтології, геології, а також археології дало автору змогу всебічно і комплексно підійти до розв'язання важливих питань історії розвитку людського суспільства і природного середовища, яке оточувало викопну людину.

У п'яти розділах праці характеризуються житла окремих стоянок — Києво-Кирилівської, Гінцівської, Добранічівської, Мізинської, Межирицької. Передусім слід зазначити, що автор вводить у науковий обіг багато нових фактичних даних про виявлені на Україні пізньопалеолітичні житлові споруди з кісток мамонтів, у дослідженні яких він брав особисту участь (Добранічівка, Мізин, Межирич). Аналізуючи матеріали про відкриття в останні роки на території України, І. Г. Підоплічка прийшов до висновку, що на ряді раніше досліджених пам'яток пізнього палеоліту були виявлені залишки таких житлових споруд, але вони в свій час неправильно інтерпретувались. З цієї думкою можна погодитись.

Особливий інтерес серед старих розкопів становить Кирилівська стоянка: проведений автором аналіз даних про це поселення підтверджує його висновок про наявність тут жител з кісток мамонтів. Характер розміщення цього будівельного матеріалу свідчить про ряд конструктивних особливостей споруд пізньопалеолітичного часу. Як вказано в монографії, основними на території України були споруди типу яранг. Цей висновок автор ілюструє кресленнями і фотографіями.

На основі вивчення пізньопалеолітичних поселень робиться спроба уточнити термінологічну класифікацію різних категорій залишків. Так, на думку автора, «очажища» — це місця постійних вогнищ, «очажні топталища» — тимчасових чи покинутих; «топталища» є скупченнями побутових покидьків, як в житлах, так і зовні, в ямах. Проте наведені терміни, на наш погляд, не зовсім точні. Поняття «палеолітична стоянка» І. Г. Підоплічка розуміє як частину поселення, що прилягає до того чи іншого житла. Термін «палеолітичне стійбище» він застосовує для визначення тимчасової стоянки, поселення.

Велика увага в монографії приділена палеоекономічному методу, який дає можливість вирішити ряд важливих проблем, зокрема визначення часу існування пізньопалеолітичних поселень, чисельність їх населення, кількість мешканців в окремих житлах. Багатим джерелом для цього є кількісні дані про внутрішні й зовнішні вогнища, про тварин, на яких полювали, про залишки мисливської зброї палеолітичної людини. Спеціалісти, що застосовували цей метод, користувались переважно першим і другим з цих показників, а І. Г. Підоплічка враховує всі, внаслідок чого забезпечується комплексний підхід до палеоекономічних питань. Таким шляхом автор встановив, що Кирилівське поселення існувало близько семи років, Гінцівське — дев'ять, Мізинське і Добранічівське — по вісім, а Межирицьке — близько 20. Причиною залишення цих поселень був економічний чинник: винищення мамонтів, що давали основну кількість м'яса. Тому, на думку І. Г. Підоплічка, для пізньопалеолітичного часу характерною є тимчасова осілість, яка простежується вперше в цей період.

В зв'язку з останнім положенням слід зауважити, що автор скептично ставиться до даних не тільки про домусьбєрські постійні житлові споруди, а й про мусьбєрські. Він вважає існування останніх спірним, а відомості про ашельські житла нез'ясованими (стор. 8—9). Така позиція автора викликає заперечення, бо після відкриття залишків мусьбєрського житла в Молодовому і сумніватись в наявності житлових споруд з кісток мамонтів у цей час неможливо. Це підтверджують і геологічні умови залягання стоянки (друга надзаплавна тераса Дністра), численний крем'яний інвентар, радіовуглецеве визначення абсолютного часу (44000 років тому) і наслідки аналізу за колагеновим методом, розробленим І. Г. Підоплічком. Крім того, форма житла повністю відповідає тим показникам, які, на думку автора (стор. 37), виступають першою оз-

накою постійних споруд. Отже, це питання щодо мустьєрської доби вже не є дискусійним.

Автор, мабуть, має рацію, висловлюючи сумнів про наявність житлових споруд у президжантропа (дослідження Л. Лікі). Після відкриття А. Люмлеем залишків у гроті Лазарет є всі підстави датувати початок появи довгочасних жител ашельським часом. Це закономірно, бо саме тоді в складі фауни ссавців спостерігаються ознаки наступаючого похолодання, що спричинилося до пошуків людиною укрить від холоду і змусило її споруджувати найпростіші житла.

Процес розвитку техніки палеолітичного житлобудівництва слід розглядати історично, виходячи з фактичних даних ашельського, мустьєрського і пізньопалеолітичного часу. В добу пізнього палеоліту ця техніка досягла певного прогресу. Винятково цікавим є матеріал про межирицькі житла: перше, відкрите в попередні роки і проаналізоване в праці І. Г. Підоплічка, і друге, відкрите в 1970 р. За своєю будовою вони одні з найскладніших, що свідчить про значні успіхи житлобудівництва наприкінці палеоліту.

Опубліковані І. Г. Підоплічком дані про Межирицьке поселення та інші пам'ятки України свідчать на користь концепції ряду радянських вчених, які обґрунтовували існування парної родини в пізньопалеолітичний час.

Автор монографії критично ставиться до абсолютних дат пам'яток, встановлених на основі радіовуглецевого та інших методів, але, незважаючи на це, сам робить спробу визначити абсолютний час існування деяких пізньопалеолітичних поселень, де були простежені житла з кісток мамонтів. Так, межирицьке житло датоване ним 7—6 тис. років тому (*стор. 143*). Це ствердження, на нашу думку, мало аргументоване, бо згадка про деякі геологічні умови залягання пам'ятки в с. Межирич і поселення трипільської культури на Дністрі та посилання на дані колагенового методу не можуть переконати читача в такій хронології. Дата, зазначена вище, відповідає добі кінця мезоліту та початку раннього неоліту. Коли б вона була правильною, то тоді слід припустити співіснування в районі Межирич пізньопалеолітичних і ранньонеолітичних племен чи наявність реліктових пізньопалеолітичних культур на даній території. Крем'яний інвентар з межирицького поселення, вироби з кісток, виявлені в житлі, свідчать про те, що ця пам'ятка повинна датуватися кінцем пізнього палеоліту. Мабуть, необхідно зробити серію аналізів шляхом радіовуглецевого методу, щоб встановити абсолютний час поселення, яке за складом виявлених виробів, фауністичних залишок та за іншими даними, безумовно, не могло співіснувати з ранньонеолітичними культурами.

Незважаючи на певні недоліки, нова праця з проблем пізнього палеоліту і матеріальної культури стародавнього населення на території Української РСР заслуговує позитивної оцінки. Слід також зазначити високоякісне поліграфічне оформлення книги.

О. П. Черниш